

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

2-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 2 (5) - 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Matkarimova Sadoqat Maqsudovna</i> SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV HUIJATLARINI SAQLASH VA TADQIQ QILISHDAGI XIZMATLARI	13-19
<i>Matyakubov Xamdam Xamidjanovich</i> MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIR VA HAMKORLIK	20-24
<i>Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin</i> TURKISTONDA JADIDLARNING TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN	25-29
<i>Хуррамова Саодат Хабибовна</i> ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА	30-37
<i>To'uchiyeva Dilnoza Ikrom qizi</i> ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOYIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI	38-44
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA- TADBIRLAR VA BU BORADA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	45-50
<i>Kanimkulov Olimjon, Xikmatova O'g'iloy</i> TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN TARIXI HAQIDA	51-54
<i>Tojiev Alisher Sultannazirovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI	55-60
<i>Bekbayev Bekjon</i> XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN	61-67
<i>Salayev Umrbek Kadambayevich</i> JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	68-71
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILAR IJTIMOYIY HAYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	72-78
<i>Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi</i> ICHKI SAVDO QO'QON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876)	79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Kazakov Olim Sabirovich</i> XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH	85-89
---	-------

<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	90-98
<i>Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li</i> QISHLOQ XO'JALIGIGA INVESTITSİYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO'JALIGIGA YO'NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI	99-106
<i>Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor</i> O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	107-113
<i>Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod</i> CHO'L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LARI	114-121
<i>Aliyarov Olim Abdug'aparovich</i> MULKIY SOLIQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	122-132
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	133-144
<i>Djumanov Saitmurod Alibekovich</i> MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	145-150
<i>Yariyev Sherzod Shukurjanovich</i> DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI	151-155
<i>Matkarimov Feruz Bekturdiyevich</i> MINTAQADA TO'QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	156-160
<i>Xaydarova Durdona, To'xtayeva Moxinur</i> DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	161-166
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yusubov Jaloliddin Kadamovich</i> ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVİY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI	167-175
<i>Nosirxo'jayeva Gulnora Abduqahhorovna</i> FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA'NAVİY YUKSALISH MUAMMOLARI	176-179
<i>Xoliqov Yunus Ortiqovich</i> BAG'RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI	180-184
<i>Berdaliyeva Sevara</i> ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB "KUTADGU BILIG"	185-191
<i>Parpiyev Muhammadjon Tolibovich</i> SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQUISHINING IJTIMOYIY-FALSAFIY OMILLARI	192-197
<i>Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi</i> IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI	198-202

<i>Ulug'murodov Elyor Saydulloevich</i> ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI	203-206
<i>Rasulov Azizxon Mukhammadqodirovich</i> AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI	207-213
<i>Xasanov Boburjon Xakimovich</i> EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI	214-219
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT	220-225
<i>Ismoilov Maxammadixon</i> HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI	226-230
<i>Shokirov Murod Rustamovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI	231-234
<i>Hamroyev Saidjon Sanoyevich</i> YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI	235-239
<i>Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li</i> ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI)	240-243
<i>Ulug'ov Jasur Nasirdinovich</i> INSON KAMOLATI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI	244-249
<i>Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li</i> BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA	250-253
<i>Ibragimov Kudrat</i> XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI	254-260
<i>Oripov Axmadjon Muxammadjonovich</i> VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOY-FALSAFIY TALQINI	261-267
<i>Ibragimova Zulayxo Karimbayevna</i> RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI	268-274
<i>Abdullayev A'zam Abdiyevich</i> YOSHLARDA IJTIMOY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI	275-281
<i>Ochilov Azimjon Tuxtamishovich</i> IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI	282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Raxmanova Sarvinoz Alisherovna</i> SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	286-289
<i>Kaxarova Iroda Sidikovna</i> MODAL SO'ZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH	290-296
<i>Babadjanova Nazokat Davronbekovna</i> "YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI	297-302
<i>Sayidova Shakhrizoda Nasrulloevna</i> RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUG' SALTANAT"	303-308
<i>Hatamova Kamola Toshmurod qizi</i> TIJORAT HUIJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA	309-316
<i>Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna</i> TERMINOLOGIYANING O'ZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN O'RGANILISHI	317-321
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI	322-326
<i>Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich</i> PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES	327-331
<i>Xoshimova Oydina Shuxrat qizi</i> OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING O'RNI VA RANGLAR IFODASI	332-338
<i>Babayeva Iroda</i> THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING	339-342
<i>Fozilov Odil Yuldashevich</i> USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE.....	343-346
<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA)	347-351
<i>Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna</i> TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI	352-357
<i>Xamidova Sayyora Nurmatovna</i> KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	358-363
<i>Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI	364-368
<i>Hayitova Shohida Erkin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	369-373

<i>Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi</i> SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI	374-378
<i>Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich</i> MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O'RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O'ZIGA XOSLIGI	379-385
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Muxitdinova Firюза</i> КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА	386-393
<i>Uzakova Go'zal Sharipovna</i> HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	394-403
<i>Tulaganova Gulchexra, Nurilloev Shavkat</i> INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH	404-414
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI	415-419
<i>Obidov Tolibjon Avezxanovich</i> JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI	420-425
<i>Tuxtashev Sherzod Azimovich</i> JINOYAT ISHINI TO'XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI	426-430
<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI	431-436
<i>Rahmatov Elyor Jumaboyevich</i> BOJXONA MA'MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISHTIROKI	437-441
<i>Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIY TAJRIBASI	442-447
<i>Shermatov Nuriddin</i> RAQAMLI ERADA SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEKNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA	448-455
<i>Juraeva Asal</i> EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS	456-461
<i>Sobirov Sauidbek Maxmudovich</i> ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ	462-467
<i>Nurbayev Muzaffar Erkinovich</i> DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH	468-478

<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI	479-485
<i>Xabibullayev Azizillo Lutfullo o'g'li</i> SUN'YI INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR	486-491
<i>To'xtayev O'ktamjon Zarifjon o'g'li</i> MURAKKAB ASHYOLARNING O'ZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI	492-500
<i>Yusupov O'ktambov</i> KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI	501-509
<i>Murodxonov Muhammadnur</i> XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING O'RNI	510-518
<i>Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса</i> МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	519-523
<i>Qudratillayev Hazratali Zokirjon o'g'li</i> JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI	524-530
<i>Umarov Abbosjon Asliddin o'g'li</i> SUG'URTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI	531-536
<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ	537-542
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ibraximov Sanjar Urunbayevich</i> AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIGI	543-547
<i>Karimov Akramjon Zaynobidinovich</i> RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	548-554
<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> 7-9 YOSHLI O'QUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI O'YINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH	555-561
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI O'QITISHDA TARMOQ TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	562-569

<i>Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI	570-576
<i>Qodirov Azamat Muxriddinovich</i> IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINFLAR O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA	577-582
<i>Тлеумуратова Абадан Бекбановна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ	583-585
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-592
<i>Mamaziyayev Oblaberdi</i> OLIV TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI	593-598
<i>Isoqov Murod Madaminjonovich</i> YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOIV KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIV MODELLARI	599-605
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI	606-610
<i>Allayeva Hafiza Rustam qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISHNING ZAMONAVIIV TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	611-614
<i>Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna</i> AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI	615-621
<i>Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li</i> BO'LAJAK TASVIRIIV SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI	622-625
<i>Elova Sitara Axmatkulovna</i> QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI	626-629

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 February 2025

Article / Original Paper

ANALYSIS OF SYNTACTIC STRUCTURE OF TONGUE TWISTERS

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna

Termez University of Economics and Service

E-mail: mamadaliyeva.n@bk.ru

Abstract. This article analysis of the syntactic and grammatical features of fast sayings, which are a unique genre of Uzbek folk art, are analyzed. Fast sayings are a vivid example of the richness and complexity of folk speech, and their main task is to eliminate pronunciation difficulties and increase the speed of speech. In the research, the sentence construction of quick utterances, the interrelationship of syntactic units and their cultural significance are highlighted.

Keywords: rapid utterances, syntax, complex sentence, rhythm, Uzbek language.

TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna,

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek xalq og'zaki ijodining o'ziga xos janri bo'lgan tez aytishlarning sintaktik va grammatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tez aytishlar xalq nutqining boyligi va murakkabligining yorqin namunasi bo'lib, ularning asosiy vazifasi talaffuzdagi murakkabliklarni bartaraf etish va nutq tezligini oshirishdan iboratdir. Tadqiqotda tez aytishlarning gap qurilishi, sintaktik birliklarning o'zaro aloqasi va ularning madaniy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: tez aytishlar, sintaksis, murakkab gap, ritm, o'zbek tili.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N57>

Kirish. Tez aytishlar xalqning ijodiy merosi sifatida tilning imkoniyatlarini namoyon etadi. Ular nutqning tezligini oshirish va talaffuzdagi aniq bo'lishni rivojlantirish uchun foydalaniladi. Tez aytishlarning asosiy xususiyati – ritmik tuzilish va sintaktik murakkablikdir. Ular o'yin yoki musobaqalar ko'rinishida ishlatiladi va ko'pincha bolalar tomonidan mashq qilish uchun qo'llaniladi.

Tez aytishlarning tuzilishi murakkab va turli xil komponentlardan iborat. Ko'pincha sodda gaplar, murakkab gaplar, takroriy so'zlar va parallel tuzilmalarning kombinatsiyasi uchraydi. Ushbu tuzilma talaffuzni murakkablashtiradi va ritmik uyg'unlikni hosil qiladi. Quyida tez aytishlarning sintaktik jihatlari kengroq tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Tez aytishlar bugungi kungacha xalq og'zaki ijodining muhim element sifatida tadqiqotchilar e'tiborini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Ushbu sohaning mazmun-mohiyatini to'liqroq tadqiq etishda C. P.Browman, L.Goldstein kabi xorijiy tadqiqotchilar, shuningdek, A.Rahmatov, M.Jo'rayev kabi mahalliy olimlarning tadqiqotlariga murojaat qilish yaxshi samara beradi.

Tez aytishlarda takroriy birliklar fonetik uyg'unlikni ta'minlash bilan birga, gapning ritmik strukturasi va mazmuniy aniqligini kuchaytiradi. Misollar:

«Toshkentdan Toshga Toshdan Toshkentga tosh tashildi».

Bu gapda «Toshkent» va «Tosh» so'zlari takrorlanib, sintaktik parallelizm hosil qiladi [2].

«Cho'qmor cho'chqalarni cho'qchib, cho'chib cho'qqiga chiqdi».

Bu yerda fe'l va otlarning takroriyliigi gapga ritmik uyg'unlik beradi.

Murakkab gaplar tez aytishlarda sintaktik jihatdan ixcham va ritmik tuzilgan. Bog'lovchilar va ergash gaplar yordamida mazmun kengaytiriladi. Misol:

«Bo'rilar bo'ri bo'lgani uchun bog' bo'yida bo'libdi».

Bu gapda ergash gap asosiy gapga tabiiy ravishda bog'langan.

Tez aytishlarda parallel tuzilmalar mazmunni boyitadi va talaffuzni qiyinlashtiradi:

«Tushib ketgan qizil qozon qopqog'i, qopqog'i tushib qoldi qizil qozonga».

Bu yerda gapning ikkala qismi bir-biriga sintaktik jihatdan parallel [1].

Muhokama va natijalar. Tez aytishlarda so'zlar sintaktik jihatdan o'zaro mos kelgan holda ishlatiladi, lekin talaffuzni murakkablashtiruvchi bo'g'inlar ko'paytiriladi:

«Qop-qop qoplarda qora qum, qora qum qoplarni qopladi».

Bu yerda moslashuv komponentlari «qop», «qoplar» va «qopladi» so'zlari orqali ifodalanadi.

Tez aytishlarda qisqa gaplarning ketma-ketligi murakkab gap hosil qiladi:

«Oq soch sochiqni sochiqqa solib so'kindi».

Bu misolda oddiy gaplarning o'zaro bog'lanishi orqali murakkab gap yaratildi [3].

Tez aytishlarda ko'pincha bog'lovchi yoki yordamchi so'zlar tushiriladi, bu esa talaffuzni murakkablashtiradi:

«Cho'chqa cho'kkalab cho'mildi, cho'chib chiqib cho'qqiga chiqdi».

Bu gapda bog'lovchi so'zlar yashirin, bu esa talaffuzni qiyinlashtiradi.

Tez aytishlar sintaktik jihatdan o'zaro bog'langan bo'lib, talaffuz ritmiga mos keladigan tarzda tuzilgan.

«Sartarosh sartaroshlikni sartaroshxonada sartarosh qilmoqda».

Ritmik tuzilish talaffuzning ritmini oshirish uchun ishlatiladi [4].

Tez aytishlarda bog'lovchilarni yashirin holda ishlatish yoki umuman ishlatmaslik keng tarqalgan usul bo'lib, bu gaplarni sintaktik jihatdan ixcham qiladi va talaffuzni murakkablashtiradi. Bu xususiyat tez aytishlarni o'ziga xos ritmik va fonetik uyg'unlikka ega qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida tez aytishlardagi bog'lovchilar va gap birikmalarining tahlili keltiriladi.

Tez aytishlarda bog'lovchilar tushirilishi ko'p uchraydi, bu esa gapni qisqa va ritmik qiladi. Misol:

«Qora qozon qaynadi, qaynab qora qozonga qaynatma qaytardi».

Ushbu gapda «va» bog'lovchisi yashirin bo'lib, gaplarni sintaktik jihatdan zich qiladi [5].

Ko'plab tez aytishlarda oddiy «va» yoki «lekin» o'rniga boshqa bog'lovchilar, masalan, ergash gap tuzuvchi vositalar qo'llanadi:

«Suv oqib keldi, kelib oqib ketdi».

Bu yerda «va» o'rniga ergash gaplar o'zaro bog'langan.

Gaplarning qisqarishi va birikmalarni ishlatish tez aytishlarni talaffuz jihatidan murakkablashtiradi:

«Toqqa chiqqan to'rtta toshchi tosh tashlagan».

Gaplarda bog'lovchilar tushib qolgani sababli, komponentlar ixcham holda joylashgan.

Tez aytishlar ko'pincha parallel tuzilgan gap birikmalaridan iborat bo'lib, ular bog'lovchilarga ehtiyoj sezmaydi:

«Suv sovidi, suv sovib quydi».

Bu gapda «va» bog'lovchisi tushirilgan holda gap parallel tuzilgan [6].

Bog'lovchilarni tushirish orqali gapning ma'nosi anglashiladigan holatda qoldiriladi:

«Bo'z bolalar bo'ron bo'g'ziga borib bo'kib ketdi».

Ushbu gapda «lekin» yoki «va» kabi bog'lovchilar tushib qoldirilgan, ammo gap ma'nosi aniq.

Tez aytishlarda bog'lovchi vositalar o'rnini ritmik urg'ular egallaydi, bu talaffuzni murakkablashtiradi:

«Tovuq tuxumiga tilla tovoq to'ldirib tashlandi».

Gapning ritmik tuzilishi bog'lovchining o'rnini bosgan [7].

Tez aytishlarda gaplarning bog'lanishi ko'pincha kontekst orqali amalga oshiriladi. Bu usul talaffuzda so'zlarning uzluksiz oqimiga olib keladi:

«Qop-qop qoplarda qop-qora qum, qora qum qoplarni bosibdi».

Bog'lovchilar yashirin bo'lib, gaplar kontekstual bog'liq.

Tez aytishlarning eng muhim xususiyatlaridan biri – ularning ritmik va fonetik tuzilishi. Bu jihatlar tez aytishlarni talaffuz qilishni qiyinlashtiradi, lekin yodlash va mashq qilishni qiziqarli qiladi. Ritm va fonetik takrorlar gapning bir xil strukturasi ta'minlab, talaffuzda o'ziga xos musiqa yaratadi. Quyida tez aytishlarning ritmik va fonetik jihatlari batafsil tahlil qilinadi [8].

Tez aytishlarda ritm gaplarni tez, uzluksiz va aniq talaffuz qilishga yordam beradi. Ritmik takrorlar talaffuzdagi o'zaro muvofiqlikni saqlaydi. Misol:

«Qop-qop qora qum, qora qum qoplarda».

Bu gapda ritmik naqsh «qop-qop» va «qora qum» birikmalari orqali hosil bo'lgan.

Tez aytishlarda bir xil bo'g'inlar, tovushlar yoki so'zlar takrorlanib, fonetik uyg'unlik hosil qiladi. Takroriylik talaffuzning tezligini oshiradi va nutq mashqlari uchun qulaylik yaratadi. Misol:

«To'rt tomon to'qson to'rt to'p, to'qson to'rt to'p to'rtta to'qqa otildi».

Ushbu gapda «to'rt» va «to'qson to'rt» so'zlari takrorlanib, fonetik ritmikani kuchaytiradi [5].

Tez aytishlarda bo'g'inlar va tovushlarning uyg'unligi ritmik oqimni hosil qiladi. Bu talaffuzda qiziqarli murakkablik yaratadi:

«Cho'qmor cho'chqalarni cho'qchib, cho'chib cho'qqiga chiqdi».

«Cho'q-» va «cho'ch-» bo'g'inlari fonetik uyg'unlikni ta'minlaydi.

Ba'zi tez aytishlarda bir xil tovushlar ketma-ket ishlatiladi, bu esa talaffuzni qiyinlashtiradi:

«Oq qopda qora qum, qora qopda oq qum».

Ushbu gapda «oq» va «qora» so'zlari fonetik qarama-qarshilik hosil qilib, talaffuzni qiyinlashtiradi.

Tez aytishlarda ritmik naqshlar nutqning tezligini oshirishga yordam beradi. Ritmik naqshni tushunish tez aytishlarni talaffuz qilishni osonlashtiradi. Misol:

«Chig'iriy chig'irlaganda, chig'ir chig'irlagan».

Bu gapda «chig'ir» so'zining takrori ritmik naqshni yaratadi [9].

Tez aytishlarda qo'shma tovushlar talaffuzni qiyinlashtiradi, lekin ritmik uyg'unlikni oshiradi:

«Qop-qop qoplarda qora qum, qora qum qoplarni qopladi».

Bu gapda «qop» tovushining takrori ritmik ohang yaratadi.

Tez aytishlarda qisqa va uzun bo'g'inlar almashinib keladi, bu talaffuzda o'ziga xos musiqa yaratadi:

«Qoziqni qoziqqa qoqib, qoqib qo'ydik».

Qisqa va uzun bo'g'inlarning almashishi talaffuzga murakkablik qo'shadi.

Tez aytishlarda sintaktik parallelizm muhim o'rin tutadi. Ushbu xususiyat gap tuzilmasidagi simmetriya va takroriylik orqali nutqni melodik, talaffuzni esa mantiqan qulay qiladi. Parallel tuzilma gapning o'qilishi va esda saqlanishini osonlashtiradi, shu bilan birga, talaffuz tezligini oshirishga yordam beradi [2].

Parallelizmga gaplar bir xil grammatik shaklda tuziladi, bu esa gaplarni o'qishda va talaffuz qilishda ritmik uyg'unlik hosil qiladi. Misol:

«Suv toshdi, suv toshqini suvosti toshlarini toshib o'tdi».

Ushbu misolda gapning tuzilishi bir xil bo'lib, har bir qism boshqa qismi bilan uyg'unlashadi.

Parallel gaplar talaffuzda ritmik oqim yaratadi va tez aytishlarda nutqning uzluksizligini ta'minlaydi:

«Chor atrofga cho'kindi tosh cho'kdi, cho'kib cho'ktirgan cho'p».

Ushbu gapda parallel sintaktik tuzilma ritmik talaffuzni kuchaytiradi [11].

Tez aytishlarda antitezali gaplar parallelizmni kuchaytiradi va talaffuzni murakkablashtiradi:

«Oq o'rmon o'rtasida qora o'tin o'ralgan».

«Oq» va «qora» antitezasi parallel tuzilma orqali bir-biriga bog'langan.

Tez aytishlarda bir xil sintaktik shakllar takrorlanib, parallelizmni ta'minlaydi:

«Qirq qush qirq tog'dan qirq tolga qo'ndi».

Bu gapda bir xil tuzilishlar takrorlanib, parallel ohangni yaratadi.

Tez aytishlarda fe'llar parallel sintaksisning markazida turadi. Fe'l shakllarining bir xil qo'llanilishi gapning melodiya va ritmini oshiradi:

«Chig'iriy chig'irlaganda, chig'ir chig'irlab chig'irlagan».

Ushbu gapda fe'l shakllari bir xil ritmik tuzilma hosil qiladi.

Bog'lovchilar orqali parallel gaplar uyg'unlashtiriladi. Bunda bog'lovchi parallel gap bo'laklarini bir-biriga bog'laydi:

«Bozorda bo'z bolalar, bo'z bolalarning bo'ynida bo'z bo'ya».

Gapning parallel qismlari bog'lovchi vositalar orqali mantiqan birlashtirilgan.

Parallelizm tez aytishlarni nafaqat talaffuzda, balki stilistik jihatdan ham o'ziga xos qiladi. Bu tuzilmalar o'qishda va esda qolarli nutq yaratishda muhim rol o'ynaydi:

«Toqqqa chiqdi, toqqqa chiqib tosh tashladi, toshni tashlab yana toqqqa qaytdi».

Gaplar bir xil sintaktik shaklda tuzilgan bo'lib, melodik oqimni kuchaytiradi.

Tez aytishlarda grammatik birliklarning murakkab va o'zaro bog'liq tarzda kombinatsiyalanishi ularni o'ziga xos nutq mashqiga aylantiradi. Bu birliklarning ketma-ketligi

va uyg'unligi talaffuzni sinab ko'rishga imkon beradi. Tez aytishlarda odatda subyekt, predikat, va qo'shimcha gaplarning muvofiq kombinatsiyasi ishlatiladi [10].

Subyekt va predikatning takroriyliigi gapning strukturaviy ritmini hosil qiladi va talaffuzni qiyinlashtiradi:

«Bo'rilar bog' bo'yida bo'lib, bog'da bo'ri bo'libdi».

Ushbu gapda «bo'ri» va «bog'» so'zlari subyekt sifatida takrorlanib, talaffuzga murakkablik qo'shadi.

Qo'shimcha gaplarning roli

Qo'shimcha gaplar asosiy gap bilan grammatik bog'langan holda talaffuzni sinovdan o'tkazadi. Bu nafaqat talaffuzni, balki nutqdagi mantiqiy oqimni ham rivojlantiradi:

«Suv oqdi, suv toshib toshlarni bosdi».

Qo'shimcha gap asosiy gapning mazmunini boyitib, nutqni murakkablashtiradi [11].

Grammatik birliklar qarama-qarshilik yoki o'xshatish orqali kombinatsiyalanadi:

«Bo'z bolalar bo'z bog'da bo'z to'r o'radi».

Bu yerda subyekt va predikat o'xshash tuzilishda takrorlanib, talaffuzda qiyinchilik tug'diradi.

Bog'lovchilar grammatik birliklarni birlashtirib, nutqni kuchaytiradi. Ko'pincha yashirin bog'lovchilar ishlatiladi:

«Tosh tashlandi, tosh bilan toqqa toshib chiqildi».

Ushbu gapda yashirin bog'lovchi orqali birlashtirilgan birliklar talaffuzni murakkablashtiradi [9].

Tez aytishlarda grammatik birliklarning ko'plik va birlik shakllarining navbatma-navbat kelishi talaffuzni qiziqarli va murakkab qiladi:

«Toshlar toqqa tashlandi, toqqa chiqqan tosh toshib tushdi».

Bu yerda «toshlar» va «tosh» birlik va ko'plik shakllarining kombinatsiyasi nutqni qiziqarli qiladi.

Fe'llarning ko'p turli shakllari bir gapda uyg'unlashib, talaffuzni murakkablashtiradi:

«Chig'irlangan chig'iriq chig'irlaganda chig'ir-chig'ir qiladi».

Tez aytishlarning sintaktik tahlili shuni ko'rsatadiki, ular murakkab grammatik tuzilmalarga ega bo'lib, o'zbek tilining boyligi va murakkabligini aks ettiradi. Ular ko'pincha sintaktik parallelizm, grammatik birliklarning uyg'un kombinatsiyasi va bog'lovchilarning yashirin qo'llanilishi kabi xususiyatlar bilan ajralib turadi. Ushbu xususiyatlar tez aytishlarning nutqni rivojlantirishdagi ahamiyatini oshiradi, talaffuzni takomillashtiradi va tilda ritmik uyg'unlikni shakllantiradi [5].

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tez aytishlar faqatgina nutq texnikasi uchun emas, balki til o'rganuvchilarda milliy madaniyat va urf-odatlariga bo'lgan qiziqishni shakllantirishda ham o'ziga xos o'rin tutadi. Bu esa xalq og'zaki ijodining til va madaniyat rivojidadagi beqiyos ahamiyatini tasdiqlaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar tez aytishlarning boshqa tillar bilan qiyosiy tahlilini o'z ichiga olib, ularning universal xususiyatlarini va o'zbek tili uchun o'ziga xos jihatlarni aniqlashga qaratilishi mumkin. Shu bilan birga, tez aytishlar asosida yaratilgan nutq mashqlari orqali til o'rgatishning yangi metodikalarini ishlab chiqish mumkin.

Adabiyotlar / Литература / References:

1. Chomsky N., & Halle, M. The sound pattern of English. MIT Press. 1968.

2. Sims W. The phonology of English tongue twisters: A linguistic analysis. *Journal of Linguistic Studies*, 15(3). 2001. – P. 45-60.
3. Kohler K. *Speech pathology and tongue twisters*. Cambridge University Press. 2005.
4. Ladefoged P. *A course in phonetics*. Harcourt Brace. 2006.
5. Clements G. N. The role of tongue twisters in phonological theory. *Linguistic Inquiry*, 21(4). 1990. – P.651-673.
6. Miller S., & Bauman C. Linguistic properties of English tongue twisters: Testing phonotactic constraints. *Language and Linguistics Compass*, 1(6), 2007. – P. 12-22.
7. Browman C. P., & Goldstein, L. Articulatory phonology: An overview. *Phonology*, 9(2). 1992. – P.149-156.
8. Ohala J. J. The role of sound change in tongue twisters. *Studies in the Linguistic Sciences*, 27(2). 1997. – P.115-131.
9. Rahmatov A. *O'zbek tilining grammatikasi*. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.
10. Jo'rayev M. *O'zbek xalq og'zaki ijodi*. – Samarqand: Ma'naviyat, 2020.
11. Xudoyberdiyeva Z. O'zbek tilidagi tez aytishlar tahlili. *Tilshunoslik va adabiyotshunoslik jurnali*, 34(2). 2021. – B.45-50.
12. Bekmurodov Sh. *Til o'rganishda fonetik murakkabliklar*. – Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti, 2018.
13. Nazarov D. O'zbek tilida nutq tezligini oshirish usullari. *Til va nutq madaniyati jurnali*, 29(1). 2015. – B.33-38.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).